

Geliş Tarihi:

12.06.2026

Kabul Tarihi:

14.09.2026

Yayınlanma Tarihi:

30.09.2026

Kaynakça Gösterimi: Sekman, A. (2026). Vüs'at O. Bener'in Mızıkalı Yürüyüş hikâyesinde nevrotik kişilik bozukluğu. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(56), 977-1011, doi: 10.46928/iticusbe.1969601

VÜS'AT O. BENER'İN MIZIKALI YÜRÜYÜŞ HİKÂYESİNDE NEVROTİK KİŞİLİK BOZUKLUĞU

Araştırma

Ayşegül SEKMAN 

Sorumlu Yazar

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi

aysegul.sekman@ahievran.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül Sekman, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı mezunudur. Yıldız Teknik Üniversitesinde yüksek lisans ve doktorasını tamamlamıştır. 2015'ten beri Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde görev yapmakta, 2023'ten itibaren Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Vüs'at O. Bener'in Mızıkalı Yürüyüş Hikâyesinde Nevrotik Kişilik Bozukluğu

Ayşegül SEKMAN

aysegul.sekman@ahievran.edu.tr

Özet

Kişilik bozuklukları geçmişten günümüze pek çok kuramcı tarafından irdelenmiştir. Psikoloji bilimi kişilik bozukluklarını inceleyen bir disiplindir. Psikoloji literatüründe kişilik bozuklukları üzerine kuram ortaya atarlardan biri de Yeni Freudyenci ekol içerisinde yer alan Karen Horney'dir. Karen Horney, geliştirdiği nevrotik kişilik kuramı ile kişilik bozukluklarına seleflerinden ve çağdaşlarından farklı bir yorum getirmiştir. Çalışmanın amacı Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı'nın edebî metinlere uygunluğunu değerlendirmek ve kurgusal metinlerde karakter tahlilinde psikolojinin verilerinden yararlanmaktır. Horney'in kuramına göre toplumsal ve kültürel etmenler bireyin nevrotik özellikler göstermesinde etkindir. Ona göre davranışlar doğuştan gelen saiklerden çok toplumsal etmenler tarafından belirlenir. Horney davranışların ardında yer alan itici güçleri tespit etmiş ve bunları nevrotik eğilimler olarak adlandırmıştır. Horney kültürün bireylerin ruhsal dinamikleri ve patolojileri üzerinde etkisi olduğunu düşünür. Onun teorisinin temelini kaygı oluşturur. Horney merkezinde insanlara yaklaşma, insanların aksine gitme ve insanlardan uzaklaşma tutumları arasında temel çatışmaların yer aldığı bir nevroz teorisi geliştirir. Bu bağlamda Vüs'at O. Bener'in *Mızıkalı Yürüyüş* adlı hikâye kitabı Horney'in nevrotik kuramı çerçevesinde incelenmiştir. Eserin başkahramanının kendi notlarından oluşan hikâyede kahramanın nevrotik özellikler taşıdığı tespit edilmiştir. Hikâye kitabından alıntılarla Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı bağdaştırılarak yorumlanmıştır. Kaynak tarama yöntemiyle nevrotik kişilik kuramları incelenmiş, kurgusal metinden alıntılarla desteklenmiştir. Türk edebiyatına ait önemli bir eserin başkahramanın dönemin sosyal ve kültürel şartlarının da etkisiyle nevrotik özellikler taşıdığı ve bu özelliklerin Karen Horney'in kuramıyla örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Vüs'at O. Bener'in eserleri üzerine Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramını esas alan bir karakter çözümlemesine rastlanmamıştır. Bu bağlamda çalışma önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hikâye, kuram, kültürel etmenler, nevrotik kişilik, psikoloji.

JEL Kodu:10, 11

Neurotic Personality Disorder in Vüs'at O. Bener's Story of the Mızıkalı Yürüyüş

Abstract

Personality disorders have been examined by many theorists throughout history. Psychology is a discipline that studies personality disorders. Karen Horney, a member of the Neo-Freudian school of thought, is one of the theorists who developed theories on personality disorders in the psychology literature. Karen Horney, with her theory of neurotic personality, offered a different interpretation of personality disorders than her predecessors and contemporaries. Karen Horney, with her theory of neurotic personality, offered a different interpretation of personality disorders than her predecessors and contemporaries. The aim of this study is to evaluate the applicability of Karen Horney's Neurotic Personality Theory to literary texts and to utilize psychological data in character analysis within fictional texts. Horney believed that culture has an influence on individuals psychological dynamics and pathologies. Anxiety forms the basis of her theory. In this context, Vüs'at O. Bener's short story collection, *Mızıkalı Yürüyüş* has been examined within the framework of Horney's neurotic theory. The story, which consists of the protagonist's own notes, has been found to depict a character with neurotic traits. Horney's theory of neurotic personality has been interpreted by associating excerpts from the storybook with it. Neurotic personality theories were examined using a literature review method and supported with excerpts from fictional texts. The study concluded that the protagonist of an important work of Turkish literature exhibits neurotic traits, influenced by the social and cultural conditions of the period, and that these traits are consistent with Karen Horney's theory.

Keywords: Cultural factors, neurotic personality, psychology, story, theory.

JEL Code: 10, 11

Giriş

Karen Horney, yeni Freudyenciler arasında yer almakta olup Freud'un kuramından farklı olarak geliştirdiği teorisiyle psikoloji camiasında önemli bir yer edinmiştir. Horney nevrozlara farklı açılardan yaklaşarak psikanaliz yönteminde sıklıkla vurgulanan çocukluk yaşantılarının önemine değinir ancak *Çağımızın Nevrotik Kişiliği* (Horney, 2017a) adlı eserinde sosyal ve kültürel etmenlerin bireyin psikolojik yapıları üzerinde önemli değişikliklere sebep olacağı savını ileri sürer. Horney ortaya koyduğu Nevrotik Kişilik Kuramı ile nevrotik eğilimlerin arka planında yer alan dinamik güçleri tanımlar. Bireyin içsel süreçlerinde dış dünyadan soyutlanamayacağını öne sürer. Kişinin potansiyelini geliştirmesinde yaşadığı çevrenin önemine dikkat çeker. Horney'in teorisinin oluşumunda kendi yaşantısından da izler bulmak mümkündür. Karen Horney nevrotik eğilimin temeline kaygı, çaresizlik ve yalnızlık duygularını yerleştirir. Nevrotik eğilimlere sahip bireyleri nevrotik tipler olarak sınıflandırır. Horney'in kuramı Türk edebiyatına ait kurgusal metinlere de uygulanabilir. Karen Horney'in kuramının edebî metinlere uygulandığı pek fazla çalışmaya rastlanmamaktadır. Özellikle Vüs'at O. Bener'in yapıtları üzerine Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı'nın uygulandığı bir çalışma bulunmamaktadır. Yapılan çalışma alandaki bu eksikliği gidermeye yöneliktir. Araştırmanın problemi Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı'nın edebî metinlere uygulanabilir olup olmadığını tespit etmektir. Bu amaçla Horney'in kişilik kuramı ayrıntılı şekilde açıklanarak nevrotik tipler tanımlanmıştır. Ardından *Mızıkalı Yürüyüş* hikâyesinde yer alan başkahraman ayrıntılı şekilde tahlil edilerek nevrotik özellikleri tespit edilmiştir. Horney'in kuramı edebî eserlerdeki karakterlerin nevrotik kişilik bozukluğunu tespit etmede önemli bir katkı sunmuştur. Kuramın bireyi toplumsal ve kültürel çevreden ayrı düşünmeden ele alması da hikâye başkışısının yaşamıyla birebir örtüşmektedir. Hikâyenin başkahramanı da dönemin sosyal ve siyasi özelliklerinin etkisiyle içe kapanmıştır ve bu durum onda birtakım nevrotik eğilimlerin artmasına sebep olmuştur. Kaynak tarama yöntemi ile ayrıntılı bir şekilde kuram kısmı irdelenmiştir. Vüs'at O. Bener'in Türk edebiyatındaki konumuna yer verilerek *Mızıkalı Yürüyüş* hikâyesi ayrıntılı bir karakter tahliliyle metinden alıntılarla desteklenmiştir. Başkahramanın taşıdığı özellikler Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı ile ilişkilendirilmiştir. Karen Horney'in kuramı edebî metinlerin karakter çözümlemelerinde, hikâye kahramanlarının ruhsal durumlarını anlamada ve bu bakımdan eseri doğru yorumlamada büyük katkı sağlar.

Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve/Literatür

Çalışma Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramını temel almaktadır. Bu bağlamda Karen Horney'in kaleme aldığı kişilik kuramına yönelik eserler incelenmiştir. Karen Horney'in *Çağımızın Nevrotik Kişiliği* (2017a) ve *İçsel Çatışmalarımız* (2020a) adlı eserleri teorik kısmın şekillenmesinde önem arz etmektedir. Horney'in nevrotik kişilik kuramının edebî metinler içerisinde yer alan hikâye türüne karakterler açısından uygun olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. Vüs'at O. Bener'in *Mızıkalı Yürüyüş* (2024) adlı hikâyesinde yer alan başkahramanın bu kuram çerçevesinde tahlili yapılmıştır. Bu sebeple Karen Horney'in kuramında yer alan nevrotik eğilime sahip tipler açıklanmıştır. Bu tiplerin hikâye kahramının hangi özellikleriyle uyduğu belirlenmiştir.

Konu ile ilgili literatür tarandığında yapılan çalışmaların çoğunun yalnızca psikoloji sahasının içinde kaldığı görülmektedir. Türk Dili ve Edebiyatı alanında *Karen Horney'in Bütüncü Yaklaşımı Ekseninden Kentlileşme Olgusunun Meydana Getirdiği Nevrotik Kişilik Yapısının Türk Romanındaki Örnekler Üzerinden İncelenmesi* başlığıyla Esra Kahraman tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır (Kahraman, 2025). Ali Üstdağ'ın *Psikanalitik Kuram Perspektifinden Sinemada Gerçeği Haneke Filmleri ile Görmek* (2024), Mehrossadat Vosough Matın'ın *Karen Horney'in Teorisine Göre Nahîd Tabâtabâi'nin Hikâye Karakterlerinin Psikolojik Analizi* (2019), Banu Antakyalı'nın *Modernist Türk Romanında Depresif ve Nevrotik Karakterlere Psikanalitik Bir Yaklaşım* (2016) adlı yüksek tezleri dikkat çekmektedir. Edebî metinler üzerinde yapılan çalışmalar genellikle Batı Dili ve Edebiyatı alanlarındadır. Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılan çalışmaların azlığına binaen böyle bir araştırma yapma gereği duyulmuştur. Çalışmaya konu olan *Mızıkalı Yürüyüş* adlı hikâye kitabının 2024 yılında Everest Yayınlarından çıkan birinci baskısı esas alınmıştır. Eser, birbirinin devamı niteliğinde kırk bölümden müteşekkil tek bir öyküden oluşmuştur. Bu çalışmada eserin tamamı başkışı ekseninde incelemeye tabi tutulmuştur. *Mızıkalı Yürüyüş* adlı hikâye kitabı üzerinde nevrotik karakter tahlili yapılarak psikoloji biliminin edebî metinlerle kesişim noktalarına değinilmiş ve iki disiplinin birbirinden yararlanması neticesinde ortaya çıkan sonuçlar irdelenmiştir.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgu veya olaylar hakkında bilgi taşıyan yazılı malzemelerin analizini içerir. Geleneksel olarak bu analiz tarihçilerin, antropologların, dilbilimcilerin, sosyologların ve psikologların kullandıkları yöntem olarak bilinmektedir. Hangi dokümanların önem taşıyıp taşımadığı ve veri kaynağı olarak kullanılacağı araştırmanın problemi ile yakından ilişkilidir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.189).

Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı birincil kaynaklardan yararlanılarak teorik düzeyde incelenmiştir. Çalışmada Vüs'at O. Bener'in *Mızıkalı Yürüyüş* adlı hikâyesinin ayrıntılı şekilde tahlili yapılarak karakterler tespit edilmiştir. Hikâyede geçen karakterlerin psikolojik özelliklerinin Horney'in kuramına göre incelenmesi yapılmıştır. Karen Horney'in belirlediği nevrotik eğilimler başkişide mevcut özellikler olarak kendini göstermiştir. Karakterin günlüklerinden oluşan eserden alıntılar yapılarak nevrotik kişilik kuramı bağlamında yorumlanmıştır.

Nevrotik Kişilik Kuramı

Kişilik kavramı pek çok farklı tanımla bünyesinde barındırır. Kimi psikologlara göre bireye özgü birtakım yapısal özellikler barındıran bu kavram geçmişten günümüze pek çok farklı kuramcının çalışmalarına konu olmuştur. Her bir teorisyen kişiliği kendi perspektifinden irdelemiştir.

Harvard profesörü Gordon Allport yayımladığı *Concepts of Trait and Personality* (1927) makalesiyle ilk kez kişilik kavramını psikoloji literatürüne kazandırmıştır. Buna karşılık İslam âlimlerinin geçmişteki yazılarında insan karakterini ifade etmek maksadı ile “nefs”, “kalp”, “ruh” veya “tın” terimleri kullanılmıştır. Ancak Batı’da insan doğası kavramı hâlen tartışılmaktadır. Bilim ve teknolojiye ilerlemeye rağmen insanoğlu kendi doğasını hâlâ anlayamamıştır (Haque ve Yasien, 2023, s. 12). Geçmişten günümüze kişilik üzerine çoğu teorisyen ortak bir kanıya varamamıştır. Bunda kişiliğin çok boyutlu ve pek çok nedensel faktörü de içerisinde barındırması etken olmuştur.

Sosyal bilimlerin bir alt disiplini olan psikoloji kişilik gelişimi, kişilik bozuklukları, kişilik bozukluklarının tanımlanması ve tedavisi gibi konularda fikir yürütmeye çalışan bir bilimdir. Psikoloji bilimi kişiliği bireyin özel ve ayırıcı davranışlarını içeren ve

kişiyi diğerlerinden ayıran, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olarak tanımlar. Esasında kişilik bireyin kendisinden kaynaklanan, her zaman ve her şartta geçerli tutarlı davranış kalıpları ile kişilik içi süreçler olarak adlandırılan nasıl davranacağımızı ve hissedeceğimizi etkileyen, bireyin içinde gelişen tüm duygusal, güdüsel ve bilişsel süreçleri kapsar (Yöyen, 2023, s.1). Kişiliği oluşturan öğeler farklı psikoloji ekollerince irdelenmektedir. Bilhassa son zamanlarda bireyin genetik ve sosyal yapı sistemi içerisinde önemli rol oynayan aile, çevre ve arkadaş ile kültürel faktörlerin kişiliğin oluşumunda etkili olduğu görülmüştür:

Kişilik, genellikle kalıcı ve kişiye özgü özellikler olarak değerlendirilir. Kişilik terimi ayrıca kişinin gözlemlenemeyen diğer özelliklerini de ifade eder. Farklı olmamıza neyin sebep olduğu konusundaki tartışma genetik-çevre, özgür irade-determinizm, iyimserlik-kötümserlik, geçmiş-günümüz, biriciklik-evrensellik ve denge-gelişim tartışmalarını çevreler (Haque ve Yasien, 2023, s. 16).

Kişilik bireyin kendisi ve başkaları ile olan ilişkilerinde ortaya koyduğu davranışlardır (Yöyen, 2023, s.1). Psikolojinin farklı ekolleri kişiliğin oluşumunda farklı psikolojik organizasyonların rolü olduğu görüşünü ortaya koyar. Kişilik üzerine görüş ileri süren “davranışsal ekol, determinizme karşı analitik ekolle aynı inancı paylaşır. Kişiliği kontrol eden iç güçlerin varlığı konusunda Freud ile aynı fikirde olmasa da Skinner (1904-1990) -modern davranışçılığın öncüsü olarak- insan davranışının, etkinliği ve işlevi baştan belirlenen, önceden programlanmış bir araç gibi olduğuna inanıyordu” (Haque ve Yasien, 2023, s.94).

Nevroz *Psikoloji Sözlüğü*’nde “Freud’un özgün tanımıyla organik veya nörolojik kökenli olmayan, gerçeklikle ilişkinin, bir miktar çarpıtmaya uğrasa da, henüz kaybolmadığı ruhsal kökenli rahatsızlıkların ortak adı. Bunlar arasında kaygı, fobiler, saplantılı düşünceler, zorlanımlı edimler, bedensel tepkiler, çözölmeli durumlar, depresif tepkiler, histerik dönüşümler vb. sayılabilir.” (Budak, 2021, s.516) şeklinde tanımlanır. Nevrozlarda psikozlardakine benzer tam bir iç gözlem yokluğu yahut gerçeklikle ilişkinin tamamen kopması söz konusu değildir. Kişi yaşadığı topluma, çevresine, iş ve aile yaşamına bir şekilde uyum sağlamıştır. Dışarıdan bakıldığında bir hastalık semptomu yoktur. Bu tür rahatsızlıklarda ruhsal çatışmalar ve bu çatışmaların yarattığı kaygıyla başa çıkmanın abartılmış sonuçları görülür.

Nevrotik ise “nevrozla, bu hastalığı olan kişiyle veya bu özellikleri sergileyen davranışlarla, vb. ilgili.” dir. (Budak, 2021, s. 514). Normaldışı davranışlar tarih boyunca insanın ilgi odağında yer almış, yakın tarihte olduğu gibi eski Çin, Mısır, İbrani ve Yunan dillerinde yazılmış yapıtlarda da davranış bozukluğu gösteren kişilerle ilgili öykülere rastlanmıştır (Geçtan, 2020a, s.13). Bilimsel açıdan normal ve normal dışı davranışların ayırımı yapmak için kullanılabilecek belirli bir kriter yoktur. Fizyolojik rahatsızlıkların tanımlanmasında bedenin normal yapısı ve işleyişinin bilinmesi dolayısıyla kesin bir ölçüt söz konusudur. Buna karşın psikolojik düzeyde ölçüt olarak benimsenecek bir normal modeli yoktur. Bu konudaki yaklaşımlar birbirine zıt iki temel görüş çerçevesinde toplanırlar. Birinci görüşü benimseyenler toplumsal normlara uyma oranının normali, bu kurallardan sapma oranının ise normal dışını belirlediği görüşünü savunurlar. Diğer görüşte olanlar ise belirli bir oranda toplum kurallarına uymanın toplu hâlde yaşamak için gerekli olduğunu kabul etmekle beraber gerçek normallik için ölçütün toplumun onayı değil kişinin kendisini iyi hissetmesi olarak savunurlar. Kendini iyi hissetme salt yaşamın devamlılığı değil potansiyellerin ve hedeflerin gerçekleştirilmesini de içerir (Geçtan, 2020a, s.14).

Kişilik üzerine kafa yoran çağdaş psikiyatristlerin pek çoğu Karen Horney’i önemli bir kuramcı olarak nitelendirir. Nevroz ve tedavisine ilişkin görüşleri bilhassa 1940-60 yılları arasında psikoterapi alanında önemli etkiler bırakmıştır (Geçtan, 2020b, s. 223). Karen Horney Yeni Freudcu olarak adlandırılan ve pek çok Yeni Freudcu’nun tersine Freud’un öğrencisi olmayan bir kuramcıdır. Diğer psikanalistler gibi Freudcu kuramın bazı temel kavramlarını sorgulamıştır. Horney, Freud’un kadınlar üzerine olan görüşlerini kabul etmez. Ona göre kadın ve erkeklerin cinsiyetler arasındaki farklılığının temelinde biyolojiden çok kültürel ve toplumsal etmenler bulunmaktadır (Burger, 2021, s.171). Horney meslek yaşamı boyunca kişilik gelişimini etkileyen toplumsal ve kültürel etmenleri incelemiştir. Ona göre davranışlar doğuştan gelen sebeplerden çok toplumsal etkenler tarafından belirlenir. Horney’in nevroz tanımı bu açıdan önemlidir. Horney yetersizlik ve güvensizlik duygularıyla baş etmeye çalışan insanların hayatlarını incelemiştir: “Horney’e göre davranışlar, insanın çevresi ile olan ilişkileri içerisinde geliştirdiği tepkilerin örgütlenmiş örüntülere dönüşmesiyle oluşur. Yaşamın ilk günlerinde oldukça sınırlı sayıda olan bu tepkiler, giderek daha geniş

alanlara yönelir ve sonunda yetişkin yaşamın oldukça karmaşık görünümlü tepki örüntülerine dönüşürler” (Geçtan, 2020b, s. 224).

Horney’e göre nevroz; “korkuların ve bu korkulara karşı savunmaların ve çatışan eğilimler için uzlaşma çözümleri bulma girişimlerinin neden olduğu ruhsal bir rahatsızlıktır. Pratik sebeplerle, bu rahatsızlığı yalnızca belirli kültüre mahsus örüntüden saparsa bir nevroz olarak adlandırmak tavsiye edilebilir” (Horney, 2017a, s. 21).

Horney’in nevrotik kuramına göre nevrotik hastaların ortak özelliği insanlarla ilişkilerinde benimsedikleri, kendilerine zarar veren bir davranışın içerisine sıkışmış olmalarıdır. Bu kişiler başkalarıyla kurdukları ilişkilerde yıkıcı bir tarza sahiptir ve kaygılarını azaltmak amacıyla savunma mekanizmalarına başvururlar (Burger, 2021, s.173). Freud, nevrozları bilinç dışı istek ve dürtüler ile süper ego arasındaki çatışmayla açıklarken Karen Horney çocuklukta yaşanan çevrenin ve insan ilişkilerinin önemine değinir. Anne ve babanın kişilik özellikleri çocuklarda kaygı duygusunun oluşmasına yol açar.

Karen Horney’e göre kişiliği anlamaya yönelik her çabada onun altında yatan itici güçleri ortaya çıkarmak önemlidir. Kişilik bozukluğu olan hastaları anlamaya yönelik bir girişimde bozukluktan sorumlu olan itici güçlerin ortaya çıkarılması gerekir. Horney’e göre ruhsal bozuklukların merkezinde korkulara, çaresizliğe ve yalnızlığa karşı yaşamla mücadele edebilmek için geliştirilen bilinçsiz çabalar yatmaktadır. Horney, bunları “nevrotik eğilimler” olarak isimlendirir (Horney, 2019, s.33). Nevrotik eğilimler bireyin yaratılış özellikleri ve çevreden gelen etkilerin birleşmesi ile yaşamın ilk dönemlerinde ortaya çıkar.

Görünür tablo bir kenara bırakılıp nevrozların ortaya çıkmasında etkili olan dinamiklere bakıldığında tüm nevrozlarda ortak ve asli bir etken bulunmaktadır; bu da kaygılar ve onlara karşı kurulan savunmalardır (Horney, 2017a, s.18). Nevrozun başka bir asli karakteristiği vardır. Bu nevrotik kişinin farkında olmadığı, hissettiğindeyse otomatik bir biçimde uzlaşmaya çalıştığı varoluşun çatışan eğilimleridir. Nevrotiklerde çatışmalar daha keskin ve vurguludur (Horney, 2017a, s.21).

Nevrotik eğilimlerin temelinde yer alan anksiyete olgusunun anlaşılabilmesinde en önemli katkıyı sunanlardan biri Karen Horney’dir. Horney kaygı ve korkuyu yakın

anlamli olarak görür. Bunlar tehlikelere kar şı geliştirilen duygusal tepkilerdir. Korku kişinin karşılaştığı tehlike sonucunda ortaya çıkan bir duygudur; anksiyete ise genellikle imgesel bir tehlikeye karşı geliştirilen bir tepkidir. Gösterilen tepkinin içinde bulunan şartlarla orantılı olup olmadığı o kültürde geçerli olan bilgi ve inanca bağlıdır (Geçtan, 2020a, s.168). Nevrotik karakter eğilimlerinin ortaya çıkmasında kaygı çok önemli bir konuma sahiptir.

Horney yazılarında korku ve anksiyeteyi sıklıkla eř anlamda kullanarak iki kavram arasında bulunan benzerliği açıklamaya çalışmıştır. Her ikisi de tehlike durumlarına karşı geliştirilmiş duygusal tepkilerden oluşur. Ancak aralarında önemli farklılıklar da bulunur (Geçtan, 2020b, s.230). Korku bir insanın karşılaştığı tehlike ile doğru orantılıdır. Anksiyete de ise orantısız, çoğunlukla gerçek olmayan bir tehlikeye karşı geliştirilen tepki söz konusudur.

Kaygı beyinde birbirinden bağımsız iki farklı şekilde oluşmaktadır. Bunlardan ilkinde kaygı beyinde algı ve düşüncelerin işlendiği gri renkli büyük örtü olan serebral kortekste başlarken diğerinde beynin her iki tarafında bulunan badem şeklinde iki küçük yapı hâlinde amigdalalarda oluşur. Kaygı iki türlü de meydana gelebilir. Bazı kaygılar korteksle bazıları ise doğrudan amigdala ile ilişkilidir (Pittman ve Karle, 2020, s.17).

Korku ve kaygı duygularının her ikisi de var olduğu düşünülen tehlike ile orantılıdır. Korkuyu yaratan tehlike açık ve nesnel olmasına karşın, anksiyeteyi ortaya çıkaran tehlike gizli ve özneldir. Anksiyetenin yoğunluğu, kişinin içinde bulunduğu durumun onun için taşıdığı öneme bağlıdır. Kişi kendisinde bu duyguyu yaratan gerçek sebeplerin farkında değildir (Geçtan, 2020b, s.231). Nevrozların asıl bileşeni temel kaygı ve düşmanlıktır.

Horney, kaygıyı nevrozların “dinamik merkezi” olarak adlandırır. Kaygının hayali bir tehlikeye karşı geliştirildiğini ifade eder. Nevrotik kişiler her tür eylemlerine rasyonel bir gerekçe bulabilirler. Birey günlük yaşantısında yaşadığı kaygıdan kurtulmak için türlü yollara başvurur. Kaygı durumu beraberinde çaresizliği getirir. Kaygılar irrasyonel niteliğe sahiptir. Horney’e göre kaygıdan kaçmanın dört temel yolu bulunmaktadır: Mantiğa uygun kılmak; inkâr etmek; onu canlandırabilecek

düşüncelerden, duygulardan, dürtülerden, durumlardan kaçınmaktır (Horney, 2017a, s. 30).

Kendine değer vermeyen, anne-babasından korkan ve onlarla nasıl iletişim kuracağı konusunda fikri olmayan, kendini yetersiz ve güvensiz hisseden, güvensiz yetişen çocuklar korkak ve kaygılıdırlar (Burger, 2021, s.174). Horney’e göre kaygı yaratan ortamlarda büyüyen çocuklar kendilerine tehdit olarak gördükleri insanlarla başa çıkabilmek için pek çok strateji geliştirirler. Onlar sosyal ilişkilerin bir kaygı kaynağı olduğu inancına sahiptirler. Bu kaygıdan kurtulmak içinse çeşitli nevrotik eğilimler geliştirirler: “Nevrotik eğilimlerin en belirgin tipik özellikleri, bunların, kendini iki temel yoldan belli eden zorlanımlı yapısıdır. İlk elden, bu eğilimlerin amaçları, koşul, durum ya da nesne ayrımı gözetmeksizin izlenir” (Horney, 2019, s.35). Nevrozlu insanlar kaygılandırarak deneyimlerden kaçınmak için insanlara dönük, insanlara karşı, insanlardan uzak olmak üzere üç tür davranış tarzı geliştirirler. Bütün insanlar kaygıyla baş etmek için bu üç tarzdan yararlanırlar. Ancak nevrotik kişiler insanlarla olan ilişkilerinde bu stratejilerden yalnızca birine saplanıp kalırlar.

Bazı bilim insanlarının “anksiyete çağı” olarak isimlendirdikleri bu yüzyılda savaşlar sürekli bir endişe yaratarak ekonomik dalgalanmaları, işsizlik ve yoksulluğu beraberinde getirmiştir. Şehir yaşamının meydana getirdiği yıpratıcı hayat, iş hayatındaki rekabet ve tekdüze yaşam çağdaş insanın anksiyetesini arttırmıştır. Yaşanan hızlı sosyal değişim değer yargılarının ve inançların sorgulanmasına neden olmuştur (Geçtan, 2020a, s.15). Bu anlamda canlı bir varlık olan insanın devamlı surette çevresine uyumlu olma çabası görülmektedir. Bu uyum dinamik bir süreci kapsar ve kişinin çevresindeki değişikliklere karşı gösterdiği tepkilerle sağlanır. İki ana etken uyum düzeyini belirler: Kişinin bireysel özellikleri ve çevresinde oluşan şartlar. Bilhassa çocukluk dönemlerinde olumsuz çevre koşullarının ortaya çıkardığı engellerle karşılaşan insanlar büyümeye dair yeteneklerini geliştiremez ve zorlanma durumlarına karşı birtakım stratejiler geliştirirler. Bu tarz sonuçlarda duygu olarak anksiyete baş gösterir. Anksiyete hafif bir kaygıdan yoğun bir paniğe doğru evrilen, herkeste farklı yoğunluklarda yaşanan bir duygudur. Normal şartlar altında insanı dış dünyadaki tehlikelere karşı koruma işlevine katkıda bulunan anksiyete, bazı zamanlarda çok yoğun bir şekilde ortaya çıkar. Bu durum bireyin anksiyeteyi azaltmak için gereğinden fazla abarttığı birtakım uyum mekanizmalarını kullanmasına ve normal dışı

davranışların ortaya çıkmasına sebep olur (Geçtan, 2020a, s.16). Normal dışı semptomlar yalnızca insanın uyum sağlama çabasının yetersizliğini yansıtır ancak bu yetersizliğin temelindeki gerçek sebebi açıklamaz.

Kişinin ruhsal sorunları yaşadığı çevreden bağımsız düşünülemez. Özellikle çocukluk dönemi yaşantıları bireyin yetişkin döneminde büyük etkilere sahiptir. Bir kişi yetişkinlik döneminde yaşam biçimini de belirler. Psikanalitik yaklaşıma göre çocukluk yaşantılarının önemi ortadadır. Bu ekolün sonraki temsilcilerinden Karen Horney de bu savı taşımaktadır. Freud'dan farklı olarak Horney yaklaşımıyla insanın etkin bir kişilik olarak yaşamını yönetebileceğini düşünmektedir.

Karen Horney'in nevroitik kuramında mevcut çatışmalar, kişinin bu çatışmaları çözme girişimleri, gerçek kaygılar ve bunlara karşı geliştirilen savunmalara vurgu yapılır. Ona göre çocukluk deneyimleri ve sonraki çatışmalar basit bir sebep-sonuç ilişkisiyle açıklanamaz ve bunlar psikanalistlerin zannettiğinden daha girift bir yapıya sahiptir. Çocukluktaki deneyimler nevrozların belirleyicileri olsalar da bundan sonra gelen sıkıntıların tek kaynağı değildirler. Horney'e göre nevrozlar sırf rastlantısal bireysel deneyimlerle değil; yaşanan kültürel şartlarla ilgili olarak da ortaya çıkabilir. Ona göre kültürel koşulların nevrozlar üzerindeki etkisi fark edildiğinde Freud tarafından onların kökeni olarak görülen biyolojik ve fizyolojik koşullar arka planda kalır (Horney, 2017a, s.7-8). Horney'in yorumları Freud'dan ayrılrsa da temelinde onun kuramına dayanır. Horney'e göre nevroitik terimi tıbbi bir terim iken günümüzde pek çok kültürel içerimlere sahiptir. Ona göre hastanın kültürel geçmişini bilmeden eksik teşhis konulmuş olur. Bireylerin içerisinde bulundukları kültürel koşullar bilinirse duygu ve tutumlar kolaylıkla anlaşılabilir.

Horney, kültürün bireylerin ruhsal dinamikleri ve patolojileri üzerindeki etkilerini inceleyen yaklaşımın ana hatlarını belirler. Bu yaklaşım, içgüdü kuramından kişinin aile ortamının aracılık ettiği kültürel bir örüntü içinde geliştiğini ileri süren kurama doğru bir dönüşüm içerisinde (Horney, 2017b, s.13).

Horney'e göre nevrozun çocukluğa kadar gidilmesi gereken bir yönü vardır. Tek yönlü bir genetik yaklaşımın meseleyi açıklığa kavuşturmayacağı ortadadır. Bu durum gerçekte var olan bilinç dışı eğilimler ve bu eğilimlerin işlevlerinin; dürtüler, korkular ve koruyucu önlemler gibi diğer var olan eğilimlerle etkileşimlerinin ihmal edilmesine

yol açar. Genetik anlayış işlevsel bir anlayışa yardımcı olduğu sürece yararlıdır (Horney, 2017a, s.22).

Horney'e göre çağımızın nevrotiklerinin baskın eğilimlerinden biri, başkalarının onay ve yakınlığına yoğun bir şekilde bağımlı olmalarıdır. Nevrotiklerin herhangi bir anlamı olup olmadığına bakılmaksızın, onaylanma ve sevgi için açlıkları vardır. Aşğılık ve yetersizlik duyguları kesin olarak görülen özelliklerdir (Horney, 2017a, s.26).

Horney'e göre insana fırsat verilmesi hâlinde kendisine özgü insan olma potansiyelini geliştirmesi mümkündür. Bu açıdan Karen Horney analizin amacını olumlu bir şekilde formüle eder: “Bir insanı içsel boyunduruklardan özgür kılarak onu sahip olduğu en güzel potansiyellerini geliştirmede özgürleştirmek” (Horney, 2019, s.18). Bu durumda birey gerçek benliğinin güçlerini geliştirir. Kendi imkânlarını kullanma becerisini öğrenir, iradesini sağlamlaştırır, kendisini rahatça ifade eder ve ürettiğı duygularla başkalarıyla bağ kurabilir. Bunlar zamanla kendi değerini ve hayattaki amaçlarını keşfetmesini sağlar. Dolayısıyla birey kendisini gerçekleştirmeye doğru gelişme gösterir (Horney, 2017b, s.25). Birey bu duruma uygun bir ortama ihtiyaç duyar. Sağlıklı gelişimin sağlanabilmesi çevre koşullarının da olumlu olmasına bağlıdır. Benliği sağlıklı gelişim doğrultusunda yeniden örgütlemek ve yönlendirmek gerekir.

Nevrotik kişi zorunluluk hissederek herkese egemen olmaya, herkes tarafından sevmek istemeye; başkalarına boyun eğme ve kendi istek, arzularını onlara dayatmaya; insanlardan uzaklaşmaya ve onların duygusal yakınlığını arzulamaya yönelebilir. Genellikle nevrozların dinamik merkezi olan şeyler, çözümsüz olan çatışmalardan oluşmaktadır (Horney, 2017a, s.68). Çoğunlukla duygusal yakınlık arayışı ile güç arayışının birbirleriyle çatıştıkları görülmektedir. Esasında nevrozların temelinde bu kaygıya karşı yer alan savunma mekanizmaları söz konusudur.

Karen Horney başkalarına karşı kendisini sevdirmek amacı güden bireylerin boyun eğme, teslim olma gibi davranışlar gösterdiklerini ifade eder. Ona göre pek çok dürtü kaygıya karşı bir güvence manasını taşır. Kaygı bireyi yönlendirdiğı takdirde kişinin davranışı ve hissiyatı zorlantısal bir niteliğe sahip olur. Dolayısıyla kaygının bastırılması da gerilimden kurtulma anlamına gelir.

Duygusal yakınlık arayışı nevrozlarda çok yaygın belirtiler arasındadır. Kişi güvende hissetmediğı bir dünyanın içerisinde kendisini çaresiz hisseder. Yapacağı iyilik,

yardımsızlık ve takdire dayalı işlerle bu duygu durumundan kurtulmaya çalışır (Horney, 2017a, s.72). Burada temelde yine bir çatışma mevcuttur. Kişi başkasının sevgisine ihtiyaç duyar ancak bu sevgiyi kendisi gösteremez. Kaygı altında olduğu için güvence adına her tür duygusal yakınlığa elini uzattığının dahi farkında değildir. Yüzeyde duygusal yakınlık nevrotik kişiye bir güvence sağlasa da derinlerde güvensizlik ve korku duygularını körükler. Kişinin duygusal yakınlığa inancını yitirmesinin temelinde kimsenin onu tam anlamıyla seveceğine inanmaması gelir. Hatta nevrotik kişiler kendisine gerçek bir yakınlık gösterildiğinde korkabilirler. Karen Horney'e göre her nevroz bir karakter nevrozudur. Ona göre kişinin temel kaygıya karşı korunmak için başvurduğu dört yol vardır: duygusal yakınlık, boyun eğme, güç, geri çekilme (Horney, 2017a, s.66).

Horney'in temel savına göre nevrozların nedeni kültürel etkenlerdir ya da insan ilişkilerindeki bozukluklardır (Horney, 2020a, s.10). Ona göre çatışmalar nevrotik eğilimler arasındadır. Horney merkezinde insanlara yaklaşma, insanların aksine gitme ve insanlardan uzaklaşma tutumları arasındaki temel çatışmaların yer aldığı bir nevroz teorisi geliştirir. Bir yandan diğerlerinden ayrı düşme korkusu, öte taraftan birlikte hareket etme ihtiyacı nevrotik kişilerin umutsuzca çözüm girişimlerinde bulunmasına sebep olur (Horney, 2020a, s.15). Yalnızlığını ve çaresizliğini aşmak için birey üç farklı stratejiye yönelir: İnsanlara meyil etme, insandan geri çekilme, insanlara muhalif olma. Normallik ise bu üç ilişki stilini birbirine entegre etmekten geçer (Merter, 2014, s. 323).

Karen Horney, nevrotik çatışmaların kişinin içinde var olan koşulları değiştirerek çözümlenebileceğini ileri sürer. İyi bir analitik çalışma bu koşulları değiştirecek bireyin daha korkusuz, daha umutlu, daha huzurlu, kendisi ve başkalarıyla ilişkilerinde daha yabancılaşmamış olmasını sağlayacaktır. Karen Horney, insanın hayatı boyunca değişmeye eğilimli bir varlık olduğunu düşünür. İnsanın var olan potansiyellerini geliştirmek ve iyi bir birey olmak için beceriye sahip olduğunu düşünür. İnsan sorumluluk alarak bir seçim yapma şansına sahiptir. Bu da belirli bir içsel güç ve bağımsızlığa dayalıdır. Kendi değerler sistemini inşa eden birey çatışmalara kapılmaz. Horney nevrozu bir derece meselesi olarak görür. Kişinin ne ölçüde nevrotik olduğu önem arz etmektedir. Ona göre nevrotikler duygularının farkında olmayan kişilerdir.

Horney'e göre normal bir çatışma tamamen bilinçlidir; nevrotik bir çatışmada temel unsurlar bilinç dışıdır. Nevrotiklerde çatışmayı oluşturan temel eğilimler derinlere

bastırılmıştır ve ancak bir dirençle karşılaştıklarında gün yüzüne çıkabilirler (Horney, 2020a, s.26). Çatışmaların bilinç dışı düzeyde yaşanması nevrotiğin bunları reddetmesine sebep olur. Her nevrotik semptom altta yatan bir çatışmanın varlığını gösterir. Çatışmalar beraberinde tutarsızlıkları da getirir. Tutarsızlık söz konusu ise orada mutlaka bir çatışma vardır. Çatışan öğelerin geçmişten günümüze kadim felsefelerde insanın içinde var olduğu düşünülür. Önemli olan çatışan öğeler arasında bir uzlaşma sağlanmasıdır.

Karen Horney'in kuramı bireyin çocukluk yaşantılarından ari değildir. Çocuğun yetiştiği çevre bu bağlamda önem arz eder. Olumsuz şartlar altında gelişimine ket vurulan çocuk hayatta kalabilmek için düşmanca duygularla baş etmenin yollarını arar. Çevresindeki belirli güçlerle başa çıkmak için bilinç dışı stratejiler geliştirir. Bunları yaparken geçici taktikler değil kişiliğinin bir parçası hâline gelen kalıcı karakter eğilimleri geliştirir. Bunlara nevrotik eğilimler denir (Horney, 2020a, s.33). Bu durum sonucunda zamanla üç ana eğilim gerçekleşir: Bir çocuk insanlara yaklaşabilir, onların aksine gidebilir yahut onlardan uzaklaşabilir. Bu üç tutum normal insanlarda birbirleriyle uyumlu bir biçimde kendisini var edebilir. Tutumlardaki körlük ve katılık derecesi, içerisinde gizlenen temel kaygının yoğunluğuyla doğru orantılıdır. Bu koşullarda birey sadece biri doğrultusunda kalmayıp hepsine birden kısıktıldığı için ötekilere yönelik çelişkili tutumlar geliştirir (Horney, 2017b, s.27). Nevrozlarda ise bu üç tutum birbirinden ayrılmıştır. Bu tutumlar yeri geldiğinde tüm kişiliğini etkisi altına alabilir. Kişinin hayatla ve diğerleriyle olan ilişkisini de etkiler. Bu nedenle de nevrozların özünde birbirleriyle çelişen tutumlar vardır ve bunlara da temel çatışmalar denmiştir: “Her bir nevrotik eğilim özel bir kaygı yaratmakla kalmaz, özel davranış türleri, kendine ve başkalarına ilişkin özel bir imaj, özel bir gurur, özel bir tür duyarlılık ve özel ketlemeler de geliştirir” (Horney, 2019, s.56).

Sağlıklı ruhsal yapıya sahip bir insan Horney'in tanımlamış olduğu bu üç davranış biçiminden her birini içerisinde bulunduğu şartlara göre değerlendirerek kullanır. İnsan gerektiği durumlarda başkalarının isteklerini kabul edebilmeli, onlarla mücadele edebilmeli, yalnız kalabilmelidir. Bu üç davranış çeşidi birbirlerini tamamlar. Nevrotik kişi ise bu üç davranıştan birini sürekli olarak benimser ve bir hayat tarzına dönüştürür (Geçtan, 2020b, s.227). Bu kişiler nevrotik davranış örüntülerine sahip olarak nitelendirilebilir.

İnsanlara Yaklaşma

Uyumlu tip insanlara yaklaşma denilen eğilimin tüm özelliklerini gösterir. Belirgin bir sevgi ve onay ihtiyacı içerisinde. Zorlantılıdır, rastgeledirler ve istekleri karşılanmadıklarında kaygı yahut umutsuzluğa düşerler. Bu ihtiyaçlar bireyin içsel değerlerinden ayrı olduğu gibi onlara yönelik gerçek duygulardan da bağımsızdır. Uyumlu kişi başkaları tarafından sevilme, istenme ve takdir edilmek ister. Kendisine ihtiyaç duyulmasını, belirli kişilerce önemsenmeyi, yardım edilmesini ve yönlendirilmesini arzu ederler (Horney, 2020a, s.38-39). Bu durum zorlantılı bir gereksinimin sonucudur. Kişiler kendilerini güvende hissetmek için ellerinden geleni yaparlar. Yoğun bir sevilme isteği duyan bu kişiler fedakâr ve özverilidirler. Uyumlu, cömert ve minnet duyguları içerisinde yaşarlar. Esasında derinlere inildiğinde başkalarını fazla önemsemezler ve onları iki yüzlü, menfaatçi olarak nitelerler. Özellikle kendini herkesin sevdiğine, diğer insanların iyi ve güvenilir olduğuna inandırmaya çalışırlar. Bu durum genel olarak hayal kırıklığı yaratarak güvensizliklerini artırır (Horney, 2020a, s.40).

Uyumlu kişi başkalarıyla rekabet etmez. Geri planda kalmayı tercih eder. Bir anlamda sahneyi başkalarına bırakır. İşlenen bir suç ya da hatayı kendi üzerine alma eğilimindedir. Olaylar karşısında kendini suçlama eğilimi içerisinde olurlar. Kendisine ait alanlarda ketlenmeler yaşarlar.

Bu tipteki kişiler kendilerine ait karakteristik tutumlar geliştirirler. Bunlardan ilki güçsüzlük ve çaresizlik duygularıdır. Kendisini zavallı olarak dahi nitelendirirler. İkinci belirgin özellikleri ise kendilerini başkalarına göre daha geri planda tutma eğilimidir. Kendilerindeki güvensizlik ve çekingenlikleri yeteneklerinin gelişmesine engel olur. Başkalarını kendisinden üstün görür. Yetkin olduğu alanlarda dahi yetersiz hisseder (Horney, 2020a, s.41). Davranışları aşırı durumlarda olursa bağımlılık ve olumsuz manada boyun eğmeye sebep olur (Merter, 2014, s.323).

Bu davranışı benimseyen nevrotikler kendilerini başkalarının gözünden görerek onların düşüncelerine göre yönlendirir. Diğer insanların onu sevip sevmemesine yahut onaylama durumlarına göre mutluluğu değişir. Uyumlu kişi için bu durumlar hayat tarzı hâline gelmiştir. Saldırganca dürtüleri yoğun bir şekilde bastırılmıştır. Uyumlu kişi bilinç dışında gündelik yaşantıda başkalarına karşı sergilediği özen ve dikkatin tersine duyarsız ve ilgisizdir, küstah tavırlara sahiptir, diğer insanları kendi çıkarları uğruna

kullanabilir. Öç ve intikam almaya yönelik bilinç dışı eğilim sergiler. Bu kişiler âdeta başkalarına bağımlıdırlar. Uyumlu kişi kendisinde mevcut olan çatışmaları çözmek için uğraşmaz.

İnsanların Aksine Götme

Bu tür insanlar saldırgan tip kategorisinde değerlendirilir. Saldırgan tip herkesin kendisine düşman olduğunu var sayar ve aksini inkâr eder. Böyle bir kimse için hayat mücadeleden ibarettir. Saldırgan tipin gereksinimleri zorlantıdır. Bu ihtiyaçlar bireyin temel kaygısı tarafından tetiklenir. Saldırgan tip dünyada güçlülerin ayakta kaldığına ve hayatı idame ettirebildiğine inanır. Ona göre insanın içerisinde bulunduğu medeniyet onun nasıl hayatta kalacağına dair bir kılavuz olsa da kişinin başkalarını umursamadan yalnızca kendi çıkarlarını düşünmesi gerektiği savını ileri sürer. Kişinin temel ihtiyacı başkaları üzerinde hâkimiyet kurmaktır. Diğerleri üzerinde çok yönlü bir şekilde denetim kurabilir (Horney, 2020a, s.49).

Saldırgan tip aynı anda başkalarını gölgede bırakmayı, başarı kazanmayı ve tanınmayı ister. Başarı ve prestij rekabetçi bir toplumda güç anlamına geldiği için üstünlük kazanma uğraşısı içerisindeydir. Dış dünya tarafından onaylanmak, beğenilmek ve üstünlük kazanmak ister. Uyumlu tipte olduğu gibi dışsal bir onay bekleme ihtiyacı duyar (Horney, 2020a, s.56).

Başkalarını kendi çıkarlarına göre kullanırlar, sömürürler ve onları alt etmeye çalışırlar. Herkesin kendi başının çaresine bakması gerektiğini düşünürler. Bu tipteki kişiler dış dünya ile neredeyse savaşırlar. Onlara göre hayatta savaştan başka bir seçenek yoktur. Her durumda galip gelmek isterler. Kendilerini suçlamak yerine başkalarını suçlamaya eğilimlidirler. Korkuları olduğunu göstermezler. Gerçekçi duygularla hareket etmeye çalışırlar.

Saldırgan tipler her zaman kendini en güçlü, en kurnaz ya da en çok aranan bireyler olarak sergilerler ve böyle olmak için beceri ve yeterliliklerini geliştirmeye çalışırlar. Dolayısıyla çalışmasına kattığı zekâ sayesinde kendi işinde başarılı bireylere dönüşebilirler. Kendisini her ne kadar yaptığı işe vermiş görünse de aslında işiyle bir bağlantı kurmaz. Ondan bir haz almaz (Horney, 2020a, s.51-52).

İnsanlara karşı acımasızdır. Bu tipteki kişilere göre güçlü olan haklıdır. Başkaları tarafından tanınmak ve beğenilmek arzusu duyarlar. Uyumlu tip ve saldırgan tip

birbirlerine zıt karakterleri ihtiva eder. Birisi herkes tarafından sevilme ister, diğeri ise düşman olarak görür. İkisinin de ortak yönü zorlantılı, katı ve değişmez olmalarıdır.

İnsanlardan Uzaklaşma

Temel çatışmanın üçüncü yönü insanlardan uzaklaşma ve mesafe koyma ihtiyacıdır. Anlamlı bir yalnızlık ihtiyacı nevrotik değildir. Tersine pek çok nevrotik kişi kendi içsel derinliğinden korku duyar ve yalnız kalmaktan çekinir. Yalnızlığın nevrotik olduğunun işareti bireyin başkaları ile ilişki içerisindeyken zorlanması ve yalnızlığı da bundan kaçmanın bir yolu olarak görmesidir (Horney, 2020a, s. 56).

Mesafeli kişiler insanlara yabancılaşmışlardır. Burada yabancılaşma insan ilişkilerindeki bozukluğu imler. Yabancılaşmanın derecesi nevrozun şiddetine bağlıdır. Mesafe ve uzaklaşma söz konusu olduğunda kişi kendi benliğine yabancılaşır ve duygusal manada hissizleşir, neyi istediğini bilemez. Nevrotikler bir manada kendiyile olan ilişkisini kaybetmiş kişilerdir.

Birey rekabete dayalı bir toplumda yaşarken yalnız ve düşmanca duygular içerisinde hissederken kendini ötekilerden daha üstün bir duruma getirme ihtiyacı duyabilir. Kişi benliğine yabancılaşabilir. Kişinin gerçek benliği salt doğrudan bir gelişimden yoksun kalmaz. Ötekilerle başa çıkmak için yapay ve stratejik yollar geliştirme gereksinimi gerçek duygularını, arzularını ve isteklerini bastırmasına sebep olur (Horney, 2017b, s. 29). Birey başka bir deyişle şoför koltuğunda değildir, artık arabanın kendisine dönüşmüştür.

Mesafeli kişiler kendilerine tıpkı bir nesneye bakar gibi bakmaktadırlar. Duygusal canlılıklarını yitirmişlerdir. Hayata karşı bakışları nasıl uzaktansa kendilerine de öyle bir mesafeden bakarlar. Bu kişiler kendileri ile başkaları arasında duygusal bir mesafe koyarlar. İnsanlarla duygusal ilişkiye girmezler. Etraflarına kimsenin nüfuz edemeyeceği hayali bir çizgi çekerler (Horney, 2020a, s.57).

Mesafeli kişiler herhangi bir şeye müdahil olmazlar. Kendi kendilerine yetebilirler ve dış dünyaya karşı her şeyin üstesinden gelen bir görüntü sergilerler. Yalnızlığını telafi edebilmesi için hayata karşı beceri kazanmak zorundadırlar. Hiç kimseye yahut bir şeye bağlanmazlar. Bu manada sosyal ilişkilerden kaçınırlar. Genellikle tek başına hareket etmeyi tercih ederler. Başkalarıyla yaşamsal deneyimlerini paylaşmayı istemezler.

Mesafeli tipin kendi kendine yetebilmesi ve mahremiyet ihtiyacı onun bağımsızlık isteğinden kaynaklanır. Bağımsızlığa olumlu bir değer atfeder. Başkaları ile körü körüne uzlaşmayı reddeder. Bağımsız kalarak etki ve baskıdan kurtulur, kimseye borçlu kalmaz. Diğer nevrotik kişilerde olduğu gibi bu eğilimler de zorlantısal ve rastgeledir (Horney, 2020a, s. 59). İnsanlara karşı yakınlık duymazlar ve duygusal bir ilişki içerisine girmezler. Kendilerince değerli bir yalnızlık içerisindedirler yahut fildişi kulelerine çekilmişlerdir. Kendisini diğerlerinden farklı ve özel hissetmek isterler. Bu kişiler insanın kendi kendisine yeteceği anlayışına sahiptir. Mesafeli tip diğer insanların ilişkilerine dâhil olmamayı, insanlara ihtiyaç duymamayı hedefler. Duygularını bastırır yahut yok sayarlar. Bağımsızlığına ve özgürlüğüne engel olacak hiçbir durumu kabullenemezler.

Vüs'at Bener'in Mızıkalı Yürüyüş Hikâyesinde Nevrotik Kişilik Bozukluğu

Vüs'at O. Bener 1950 Öykü Kuşağı'nın önde gelen temsilcilerindendir. Modern Türk öykücülüğünde önemli bir yere sahiptir. Öykülerinde bireyin içsel sıkıntılarına eğilir. Bireylerin yalnızlıklarını, sıkıntılarını, içsel baskılarını, huzursuzluklarını iç monolog, iç diyalog ve bilinç akışı teknikleriyle dile getirir (Çırak, 2023, s.10). Vüs'at O. Bener soyutlamalara dayanan, iç konuşmalara sıklıkla yer verdiği hikâyelerinde kısa ve çarpıcı betimlemeleriyle bireyin içsel gerçekliği üzerinde durur (Gündüz, Çelik & Şimşek, 1999, s.137). Dilinin yanı sıra hikâyeleri yapı itibarıyla oldukça farklıdır. Diyaloglara sıklıkla yer verir fakat yapıyı basitleştirmemeye özen gösterir. Hikâyelerinin içerisine ansızın kendisi de girer. Hikâyelerine zenginlik katan ayrıntılara yer verir (İslam, 2012, s.362). Soyutlamaya ağırlık veren hikâyecilerdendir. Titiz bir şekilde kaleme aldığı öyküleri karanlık ve kapalı olarak nitelendirilmiştir (Enginün, 2016, s. 379).

Mızıkalı Yürüyüş yazarın uzun hikâye niteliğindeki eseridir. Öyküde başkahraman bir yazardır ve birinci tekil kişi anlatımı söz konusudur. Eser yazarın hayatından izler taşıdığı için otobiyografiktir ve kırk bölümden oluşur (Çırak, 2023, s.13). *Mızıkalı Yürüyüş* başkişinin taşıdığı karakter özellikleri açısından Karen Horney'in nevrotik kişilik kuramına uygunluk gösterir.

Karen Horney, nevrotik kişilerin bazı normal dışı davranışlar göstermelerinin yanı sıra gündelik yaşamlarında bocaladıklarını gözlemler. Fobi, obsesyon vb. klinik tablo göstermeyen nevrotik kişiler de olaylar ve insanlarla olan ilişkilerinde devamlı bir

zorluk içerisindeyler. Horney bu sebeple her nevrozun bir karakter nevrozu olduğu görüştünü savunur (Geçtan, 2020b, s.233). *Mızıkalı Yürüyüş*'te başkahramanın diğler insanlara karşı algıları, duyguları ve düşünceleri onun nevroitik özelliklerinin açığa çıkmasına sebep olur. Dolayısıyla başkalarına karşı geliştirmiş olduğu tutumlar önem kazanır.

Roman başkişisinin hayatın belirsizliğıyle baş edemediğı ve yaşadığı korkuların kendisinde anksiyete semptomları göstermesine sebep olduğu görülmektedir. Başkişi yaşamdaki olumsuzluklarla mücadele edemez ve bu duruma karşı Horney'in insanlardan uzaklaşma adını verdiğı savunma mekanizmasını kullanır. Kişi bu durumda bir başına olmak ister. Diğler insanlarla ortak bir noktada buluşamaz ve kendisini diğler insanların anlamadıklarını düşünür. Bu kişilerin kendilerine ait bir dünyaları vardır (Horney, 2020a, s.33). Başkişi bir yandan başına gelecekleri bilmez diğler yandan ölümle kurtuluşa ermek ister:

Saçma korkum, ama korkularım dur durak bilmez hale geldi, en basit olumsuzluk belirtisi, olasılığı, oluşumu yüreğimi daraltmaya yetiyor. Otobüs devrilse de bitse işkence. Oysa ölüm gelmeyebilir, kolum bacağım kopabilir, tekerlekli iskemleye mihlanabilir. (...) Salt kendime dönüğüm. Böyle miydim ben? Yetmiş bir yaşımı sürdürüyorum, o yüzden olsa gerek. İki yıla yaklaştı işime son verileli. İlk aylar girişimlerimden sonuç alabileceğim umuduyla pek sıkılmadım galiba. Sonra? Tüm umutlar yıkıldığından beri hiçbir işe yaramadığım, yaramayacağım saplantısı bir yana, ölüm beklentisi çıkmazına saplandım. Aklım başımda sözde. Kesinlikle buluşamayacağımız bir kavram, olgu ölüm (Bener, 2024, s. 9-10).

Başkişi insanlardan uzaklaşma sebebini ilerleyen yaşına bağlar. Aynı zamanda umutsuzluk girdabına düşer. Bu durumun oluşmasında çevresel faktörler (işten çıkarılması) etkilidir. Umutsuzluk sonucunda oluşan kaygı onun zorlantılı dürtüler geliştirmesine sebep olur. Bu durum Horney'in nevroitik anksiyetesini çağrıştırır. Nevrotik anksiyete durumu kişinin çevreye uyumunu güçleştirerek normal dışı savunma mekanizmalarının ortaya çıkmasına sebep olur (Geçtan, 2020a, s.26). Savunma mekanizmaları nevroitik bireylerde bilince çıkması istenmeyen ve kişide olumsuz duygulara sebep olma ihtimali taşıyan, düşünce ve duyguları, istekleri bilinçten uzaklaştırma fonksiyonuna sahiptir. İçsel yahut dışsal zorlayıcılara, duygusal çatışmalara karşı bireyin otomatik hâle getirdiğı psikolojik tepkilerdir (Şahin, 2023,

s.119). Bu savunma mekanizmaları hikâye boyunca başkişinin kaygılarıyla mücadelesi sonucunda ortaya çıkar. Ölüm korkusu ve kaygısı başkişide nevrotik semptomlara sebep olur. Yer yer insanlardan uzaklaşma zaman zaman da insanlara yaklaşma nevrotik eğilimlerini gösterir. Bu eğilimleri başkişi her koşulda kabullenir ve nevrotik eğilimlere uygun davranışlar sergiler.

Başkişinin ölümü beklemesi anlamlıdır. Metin boyunca yazar anlatıcının iç diyalogları onun duyguları hakkında bilgi verir. Kimi insanda sürekli bir ölüm anksiyetesi vardır. Romanın başkişisi de bu şekildedir. Gerçekte bu kişi çekmiş olduğu sıkıntılardan dolayı farkında olmadığı bir ölme isteği duyar. Ölümden korku bazen ölüm isteğiyle karışarak bilinmedik tehlikeye karşı duyulan bir kaygıya dönüşür (Geçtan, 2020a, s.168-169). Yazar anlatıcı kurgusal metinde sıklıkla hüznü bir karakter olarak göze çarpar. Yalnızlığını bilinçli bir şekilde seçmediğini ifade eder. Bu durum dahi bilinç dışı zorlantılı dürtülerin harekete geçirdiği bir seçime katlanmak durumunda olduğunun ispatıdır. Terminalde yeğenini bekleyen başkişi onu bulamama endişesiyle bile kaygılanır.

Başkahramanın insanlarla iletişimi minimum düzeydedir. İnsanlara olan uzaklığını kaybolursa dahi adres sormamasını içeren iç monologlarda net bir şekilde gözlemlemek mümkündür. Başkişi farklı koşullara uyum sağlama esnekliğine sahip değildir. Dolayısıyla farklı koşullarda değişik tepkiler veremez:

Sokak, adres sormaktan öteden beri sıkılıyorum. Soranlara da illet olurum, bilsem bile ters yönlere, sokaklara yollarım soranları. Yine de tabelasında market yazılı, dükkânının eşliğinde kehribar tespihini sıkırdatan bakkalı yakın buldum kendime. Adamın gür çalı saçları boyalı. Bıyıkları sarkık, al yanakları güleççe (Bener, 2024, s.13).

Yaptığı işte bir türlü süreklilik gösteremeyen başkişi, anlatıcı yazar olarak hikâyedeki yerini alır. Kendisini sürekli eleştirir ve yaptığı işleri bir türlü beğenmez. Kişinin kendisine karşı tavırlarında ve diğer insanlara olan tutumlarında bir çelişki söz konusu olduğunda orada nevrotik durumdan söz etmek mümkündür (Horney, 2020b, s.61). Üzerine çöken depresif hâller de onun nevrotik bir kişiliğe sahip olduğunun göstergesidir: “Yazdıklarımı düzelterek gözden geçirmeye karar vermişim. Zoraki gidiyor. Çalakalem, okunaksız, stelik yavan dili. Her gün en az bir sayfa yazmalıyım, diyorum, yatağa devrilmeden önce, ertesi gün ümüğüme çöken bezginlik, yorgunluk,

alamıyorum tükenmezimi ele” (Bener, 2024, s. 15). Başkahramanın tepkilerinde katılık ve sabitlik söz konusudur. Genellikle hep aynı kalıba göre şekil almak durumundadır.

İnsanlarla kurduğu sınırlı ilişkiler ve yalnızlığı tercih etmesi onun hayattan uzaklaşmasına sebep olur. İnsanlarla sık görüşmez. Esasında Horney’in nevrotik kuramına göre başkişi anksiyetesini yönetmek için bu yola başvurur. Bu şekilde davranarak kendi benliğini korumaya çalışır. Diğer insanlardan duygusal bir uzaklık ve soyutlama ile bağımsız olarak kendine yeterli olmaya çalışır (Geçtan, 2020b, s.240). Bunu da pek başaramaz. Yeni bir güne başlamaya dair içinde istek barındırmaz. Nevrotik kişinin tepkileri ortalama insaninkinden farklıdır. Bir kişiyi nevrotik diye adlandırırken en önemli ölçüt bu kişinin yaşam tarzının zamanımızın davranış kalıplarıyla örtüşüp örtüşmemesidir (Horney, 2017a, s.12).

Yazar anlatıcının hayat karşısında dirençli olmadığı ve yaşamın sorumluluğunu üzerine almadığı kurgusal metinde geçen ifadelerden anlaşılmaktadır: “Hele pazarları tepeden turnağa çarpıntıyım, direncim paramparça.

Telefon. Kaç aydır görüşemediğim Cemşit. Beylik hal hatır soruşmasından sonra, ‘Evde misin?’ dedi. Doğaldı buyur etmem. Acele giyindim. Saat on üçe geliyor, hâlâ pijamayla oturuyorum, elimi yüzümü bile yıkamamışım” (Bener, 2024, s.15).

Kendisine içkiye vermiştir, yaşamın sıkıntılarına içerek katlanmayı yeğler. Çünkü dayanılmaz bir iç sıkıntısı yaşar. Bu durum Horney’in kuramıyla uyumludur. Ona göre nevrotik her durumda acı çeken kişidir (Horney, 2017a, s.20). Başkahraman içkiye yaşadığı acılardan kaçmak için sığınır. Kimi zaman içkiyi bırakmaya karar verse de bu konuda iradeli davranamaz. Başkişi bir anlamda modern insanın yaşadığı iç sıkıntısını dile getirir: “Normal bir kişi, önemli ve karar vermesi zor bir mesele olduğu zaman kararsız kalabilir, bir nevrotiğinse her anını kararsızlıkla geçirmesi ihtimali vardır” (Horney, 2017a, s.17). Başkişinin yaşadığı nevrotik semptomların temelinde içsel çatışmalar yer alır. Karen Horney’e göre nevrotik kişilik yapısının merkezinde nevrotik eğilimler yatmaktadır. Bu eğilimler, kişinin hem kendisi hem de çevresi ile olan ilişkilerinde ve yaşamla başa çıkmasında ona yardımcı olmasını sağlar. Ancak bu durum da farklı türden sıkıntılara sebep olur:

Bu ne kötü itki. Sızdım mı, hiç değilse üç saat geçiyor. Başka türlü dakikalar bile ilerlemiyor. İçerken tüm çılgınlıklarımı anımsıyorum,

öylesine daralttıkları halde içimi. Geçmişe saplanmak, hayıflanıp durmak. Zerbank'ta müdür yardımcısı Gülten. Şaka maka yirmi dört küsur yıllık memur. Artık bıkkınlığı, dayanılmazlığı gündemde. 'Emekli olsam mı ne dersiniz?' Oysa akşama dek boğuşmanın ayakta kalmasını sağladığının da ayrımında. Üstelik şimdi bile dar yetiştirdiği aylığı yüzde bilmem kaç azaldı mı nasıl geçinecek? Yakınarak üzme istemesem de elimde değil, dervişçe, ama asık suratımdan, dalgalılıklarımdan sıkılıyor elbet (Bener, 2024, s. 19).

Yaşamın anlamsızlığı ve onun yok olacağına dair inancı başkişinin çatışmalarından kaçmak için sığındığı savunma mekanizmalarıdır. Başkişi yaşamındaki her şeyi acı bir duruma dönüştüren karamsar bakış açısına sahiptir ve hayattan umudu kalmamıştır: "Hay dilim kurusun. Niye ağlatıya dönüştürüyorum her doğal olguyu. Aşırı duygusallaştım. Oysa yaşam Coca-Cola değil, budur işte! Yaşananlar, yaşandığı sanılanlar yoklaşacak gitgide" (Bener, 2024, s.20).

Hayatın güçlükleriyle mücadele edemeyen başkişi yaşamı katlanılması gereken bir süreç olarak görür. Bu durum onun nevrotik özellikler taşıdığının kanıtıdır. Yaşam sevincini kaybetmiştir, ölümün kolaylıkla kendisini bulmasını istemektedir. Ölmekten değil ancak ölmeden önce yaşayacağı sıkıntılardan korkmaktadır. Onu hayata bağlayan bir sebep yoktur. Bu durumun oluşmasında dönemin sosyal ve politik özelliklerinin de etkisi vardır. Kimi sorunların kültürde var olan belirli yaşam koşullarının sonucunda ortaya çıktığı görülür. Yaşadığı dönemin sosyo-kültürel ve siyasi özellikleri başkişinin "yaşama katlanmasına" sebep olur. Bu durum Karen Horney'in bireyin nevrotik özelliklerinin oluşmasında çevrenin etkisini vurguladığı savıyla örtüşür:

Düşünüyorum da kendimi Samuel Beckett'e yakın buluyorum! Bak hele! Ayşegül Yüksel'in incelemesini okuduktan sonra, bu benzeşirliğe daha çok inanır oldum. Her şeye karşın, yaşamayı sevmesem de, yaşamaya katlanacağımı sanıyorum. Ölümün birdenbireliğinden korkmadığımı utangaç sesle söyleyebilirim. Sürünmekten korkuyorum, hem de dayanılmaz biçimde. Ortak kanı da bu herhalde. Kiminle konuşsam, ölümün de hayırlısından söz ediyor (Bener, 2024, s.28).

Dönemin toplumsal koşulları başkişinin iç sıkıntısını artırır. Kişinin psikolojisini yaşadığı toplumun olaylarından ve çevresel faktörlerden soyutlamak mümkün değildir. Başkişi toplumsal sıkıntılar karşısında kendi yaşadıklarının bir önemi olmadığını ifade eder. Başkişi kendisinin eskiden komediye yatkın olduğunu ancak zamanla bu yönünü

kaybettiğini ifade eder. Sonrasında yaşamı daha zor ve acı görmeye başlar ve kalemini karamsar konulara yöneltir: “Ne yazdığımı sordular. Sözde karartmamaya çalışacaktım yüreklerini, yaşamı dayanılır kılan dostları yitirmenin ürküşünden, her gün teröre kurban giden zavallı insanlarımızdan sözettim inadına. Sonra, onları sevdiğimi, ileride bir gün, belki, küçük dostlarımla da amcalarını sevgiyle anımsayabileceklerini söyledim” (Bener, 2024, s.28-29).

Yazar anlatıcının yaşama karşı karamsar olmasının temelinde yaşadığı içsel çatışmalar ve çevresindeki olaylar etkili olmuştur. Dönemin toplumsal olayları, insanların terör sonucu hayatını kaybetmesi, toplumsal ayaklanmalar, dostlarının kaybı onun nevrotik eğilim göstermesine sebep olmuştur. Karen Horney’in teorisi esas olarak kişiler arası ve kültürel özellikler göstermektedir. İnsanlar kültürel çevre içerisinde diğer insanlarla ilişki hâlindeyler (Horney, 2020b, s.12). Eskiden yergiye ve komediye yatkın olan başkışı zamanla kara mizaha ilgi duymaya başlamıştır. Yazmak onun için hayati bir eylem olmasına rağmen bu eylemi işkence olarak niteler. Onun çevresinde aile bağı kurabileceği, sıcak samimi ilişkiler oluşturacağı kimsenin olmaması da bu karamsarlığı tetiklemiştir. Bunu kurgusal metinde geçen iç monologlarda gözlemlemek mümkündür. Başkahraman aynı zamanda kendisini yazma hastası olarak nitelendirmektedir.

Başkahraman insanlarla yakın ilişkiler kuramaz. Kiminle yakın bir ilişkiye başlasa onu sonlandırır. Bu durum karşı cinsle olan ilişkilerinde de böyledir: “Gençliğimden beri bir ilginin büyümesine meydan vermedim, bitirdim yakınlaşmaları. Karşı cins – benim hüsn-ü kuruntum olsa gerek- ısınmaya hevesli gibiydi çoğunlukla. Güneş, ‘Şeytan tüyü mü var sende nedir ağabey?’ demişti, iki yıl önce Didim’de birlikte tatil yaparken” (Bener, 2024, s.33). Alıntıda geçen ifadeler başkışının insanlardan uzaklaşma nevrotik eğilimi içerisinde olduğunu göstermektedir.

Başkışı yaşamı özümsemeden tükettiğinin farkındadır. Özellikle romanda geçen şu cümleler onun hayata bakışını özetler niteliktedir: “Her şey tükeniyor cancağızım, yaşanmadan!” (Bener, 2024, s.33) Yazar anlatıcı ilişkilerini yaşamadan tüketir. Yani birlikteliklerinde içten bir yakınlık kuramaz ve böyle bir ihtiyaç da hissetmez. İnsanlara bağlanma konusunda kaçındır. Günlük yaşantısına dair eylemleri bir görev gibi yerine getirir. Yaşamı ona tat vermez. Yalnızlıktan hoşlanmaz ve yalnızlığa dayanamadığını dile getirir. Kendisi dahi bu hâline şaşmaktadır. Yalnızlık onun üzerine

bir karabasan gibi çöker. Nevrotik karakter özelliklerinden biri yalnızlıktan kaçınmaktır. Yalnızlık başkişide bir korku ve kaygı hâli yarattığından insanlarla ilişki kurmak ister ancak bunda da başarılı olamaz. Anlatı metninde de başkişi diğer insanlarla karşılaşınca bu yalnızlık hâli onun emin olamadığı bir hâl olarak zuhur eder. Diğer insanlarla kurduğu ilişki başkişinin ruh hâline olumlu katkıda bulunur. Bu durum da Horney'in kuramıyla uyusmaktadır. İnsanın çevresiyle kurduğu olumlu ilişkiler nevrotik özellikleri iyileştirici etki gösterir: “En büyük tehlike de o işe gidince içkiye sarılmaklıgım. Gazete, çok çok bir saatimi alıyor. Ayrıntılara dalıp sürdürürsem okumayı gözlerim ağrıyor. Hem haberlerden müthiş etkileniyorum. Bunca dayanıksız olacağıma inanmazdım yalnızlığa. Gitgide karabasan haline geldi” (Bener, 2024, s.35).

Başkişi arkadaşı Gülten'in evinden gitmesiyle içkiye sarılır. Başka bir kişi olmadan hayatını devam ettirmek istemez. Başkişi, Horney'in nevrotik ihtiyaçlar kategorisindeki “yaşamını yönetecek bir ortağa duyulan nevrotik ihtiyaç” (Geçtan, 2020b, s.240) başlığı altında değerlendirilebilir. Bu tipteki bir nevrotik karakter sevmeye aşırı derecede önem verir, terk edilmekten ve yalnızlıktan çok korkar. Horney'e göre bunların temelinde içsel çatışmalar bulunmaktadır. Nevrotik kişi daima bulduğunun fazlasını ister ve bu durum onun ruhsal çöküşüne sebep olur:

Çağımızın nevrotiklerinin baskın eğilimlerinden biri, başkalarının onay veya duygusal yakınlığına yoğun bir şekilde bağımlı oluşlarıdır. Nevrotiklerde ilgili kişiyi sevip sevmemeleri ya da bu kişilerin yargılarının onlar için herhangi bir anlamının olup olmamasına bakılmaksızın, onaylanma ve sevgi için fark gözetmeyen bir açlık vardır (Horney, 2017a, s.26).

Başkahramanda da onaylanma ve sevgi ihtiyacı dikkati çekmektedir. Yazar anlatıcı yetmiş yaşlarındadır. Dine karşı mesafeli bir duruş sergiler. İlk eşi Ceylan'ı hamileyken menenjitten kaybeder. Bu kendisinde büyük bir bunalıma sebep olur. Bu durumu dine sarılarak atlattığını da dile getirir:

Baba oğul, evimde kalıyorduk. Yemekleri ‘O’ pişiriyor, akşamları *Kur'an-ı Kerim*'i aslından okuyordu. Çok etkili, güzeldi sesi, tam usulüyle okuyor, her âyetin Türkçe meâlini de anlatıyor. O dönemde yaşadığım onulmaz karmaşayı bu sayede, bir ölçüde atlatabildim galiba. Ama ‘O’ gittikten sonra, yine içkiye vurdum kendimi. Bilinç yitikliğine varan sarhoşluklarımın doğal sonucu belâlardan, ilçe

yerlilerinin, arkadaşlarının hoşgörülerini, sevgileriyle kurtulabildim (Bener, 2024, s.41).

Başkişinin hayatında “din” ya da insanlarla kurduğu ilişkiler onun bunalımdan çıkmasına yardımcı olmuştur. Kişilik özelliği olarak alınan bir yapıya sahiptir. Bunu metinde yaptığı monologlarda gözlemlemek mümkündür. Romanda yer yer kendisine acıdığına dair ifadelerle de rastlanmaktadır: “Demek insanoğlu kendisine acıma bencilliğinden kurtulamıyor” (Bener, 2024, s.44). Nevrotik özellikler taşıyan başkişi kendine acıma eğilimi göstermektedir.

Başkişi kendi ihtiyaçlarını kendisi göremez ve bu sebeple başkalarını kullanır. Temel ihtiyaçlarını karşılamak için dahi başkalarının yardımına ihtiyaç duyar: “Ev dediğim bodrum dairesi, zindan geliyor artık bana. Şaka değil on yılı geçti burayı mesken tutalı. Gülten Kıbrıs’a gitmeye kararlı gibi. Kara kara düşünüyorum. Çamaşırımı yıkıyor, yemeğimi ayarlıyor, içme suyum bile düşünüyor. Giderse ne olacak?” (Bener, 2024, s. 49)

Nevrozlarda duygusal yalnızlık söz konusudur. İçsel zayıflık nedeniyle kişi tüm sorumluluğu diğerlerine yükleme, korunma ve ilgi görme arzusu hissederken; temel düşmanlık nedeniyle bu arzuyu hayata geçiremeyecek kadar fazla güvensiz olduğu anlamına gelir. (Horney, 2017a, s.66) Başkişi de duygusal yalnızlık içerisinde olduğundan hayatının sorumluluğunu hikâye boyunca Gülten’e yüklemek ister.

Başkişideki ölüm korkusu onun hastaneye gitmesine engel olur. Ölüm düşüncesi kaygı durumunun ortaya çıkmasına sebep olur. Ancak iç sıkıntılarına da engel olamaz. Onun için her yeni güne uyanmak ızdırap verir: “Dilime pelesenk kaç gündür, dönüşler bir gün dönüşsüzlüğe dönüşecek. Her uyanış bir kabir azabı. Dün yine korkunç boyutlara ulaştı içsıkıntım. Kızılây’a inilecek ya gözümde büyüyor. O insan kalabalığının içinde yürümek belâ” (Bener, 2024, s.55). Başkahraman insanlardan kaçınma/uzaklaşma davranışı gösterir. Karen Horney’in kuramında olduğu gibi insanlar içerisinde bulunmak istemez, genellikle evinde vakit geçirir. Havaaların sıcaklığını dahi dışarı çıkmamak için bir bahane olarak sunar. Yaşamaya karşı içinde istek yoktur. Âdeta hayat sevincini kaybetmiştir. Hayatın gündelik sorumluluklarını yük olarak görür ve içkiye sarılır. Yaşamla bağı kopuktur ve hiçbir şeyi önemsemez. Bu durum onun nevrotik özellikler taşıdığını kanıtlar: “Hastane paniğinden bir türlü kurtulamıyorum. Dayanmanın sınırına gelmeden, girişemiyorum hiçbir şeye. Uyuşukluk sardı her

yanımı. Bu illetten sıyrılmalı, ama nasıl?” (Bener, 2024, s.78) Her nevrotik kişi onaylanmama, eleştirilme, suçlanma, gerçek yüzünün ortaya çıkması gibi durumlardan dolayı çok korkar ve aşırı derecede hassaslaşır. Onda görülen suçluluk duygusunun temelinde kaygı söz konusudur ve kaygıya karşı bir savunma mekanizması geliştirir. Nevrotik kişiler kaygılarını suçluluk duygularıyla örtme eğilimindedir. Suçluluk duyguları ve kendini suçlama eğilimi onaylanmama korkusunun nedeni değil sonucudur. Bu korkuya karşı savunmadır. Onlar için vicdan azabı çekmek değişimden çok kolaydır.

Anlatıcı yazar hayattaki günlük eylemlerinden çabucak sıkılan biridir. Her tür sıkıntısının dağılması için uğraşır. Günlük ihtiyaçlarını karşılarken dahi yorulur ve bıkkın bir ruh hâli içerisinde. En ufak olumsuzluklar onun hayata karamsar bakmasına sebep olur. Bu durum onun nevrotik kişilik özellikleri taşıdığının göstergesidir: “Buyurgan, aşırı sinirli davranışlarımdan ben de memnun değilim” (Bener, 2024, s.61). Başkişi kendisinden memnun değildir ve aşırı sinirli davranışsal özellikler gösterir. Tek düze bir hayat yaşar ve bir hükümlü gibi konfor alanından çıkmaz. Ondaki iç sıkıntısının temelinde yaşadığı sosyal ortam ve dönemin olayları da etkilidir:

Birdenbire anımsadıklarımın sıradanlığı, yavanlığı, yinelenmesinden duyduğum sıkıntı çörelendi yüreğime. Çağımın insanları besbeterini, bin mislini yaşamakta birçok yörelerde hâlâ. Yakınmaya ne hakkım var? Yine de elli yıl gerisine gittiğimde öfkelenmeden edemiyorum. Niçin? Yanıtlanamayan boş uğraşlar, katlanmalar. Ülkem büyük yıkımdan çikalı ne olmuştu ki daha? 1922 doğumluyum. Cumhuriyet ilân edilmemişti bile. 1941’de delikanlıydı bencileyin. Atatürk’ün ölümü üzerinden üç yıl geçmiş. “*Türk Milleti çalışkandır! Türk Milleti zekidir!*” Özendiren, tiz, madensel sesi kulaklarımda... (Bener, 2024, s.93)

Başkişi dönemin sıkıntılara ve acılarına karşı yoğun duygular yaşar. Ancak herhangi bir sorumluluk da almaz. Nevrotik sürece eşlik eden üzüntü, kişiyi yaşamının ve gerçek acılarının sorumluluğunu üstlenmekten alıkoyar (Geçtan, 2020b, s.242). Başkişi kurgusal metin boyunca üzüntü ve umutsuzluk duygularını onu uyuşturan bir nesne gibi görür. Bu bağlamda kendisiyle yüzleşmekten kaçındığı bir savunma mekanizması geliştirir.

Kurgusal metin boyunca başkişinin yaşama dair sorgulamalarına yer verilir. Ona göre yaşam amacını ve anlamını kaybetmiş şekilde geçip gitmektedir. Bir gün bu dünyanın duracağını bilmek düşüncesi onun hayata karşı tavrını sorgulamasına sebep olur. Anlatı metninde varoluşsal sorgulamalar önem arz eder. Varoluşa yönelik bu sorgulamalar örtük düzeyde gerçekleşir. Başkişi hayatı ayrıntılı şekilde sorgular. Burada hikâyenin oto-biyografik özellikler taşıdığı görülmektedir. Yazar da hayatı titizlikle irdeleyen ve ayrıntılara önem veren biridir. Bunu roman kahramanlarına da yansıtır. Yaşamın içerisinde gerekli olanın ayrıntılar olduğunu düşünen bir başkişi yaratır: “Tutaraklarımdan kendimi koparamıyorum. Oysa, önemli ya da önemsiz sayılsın; ilgiye değer ayrıntıları yaratmak, ayrıntılardan kaçmamaktır belki de yaşamaya gerekli olan, yaşamayı yaşanır kılan.

Şu gereklilik kavramı, neye göre, kime göre, hangi ölçülere göre? Burada da boşluğa yuvarlanıveriyor insan, o da başka!” (Bener, 2024, s.104)

Kurgusal metinden alıntılanan yukarıdaki ifadelerden yazarın yaşama dair kafa yordduğu görülür. Ona göre hayatta ilgiye değer ayrıntılar vardır ve yaşamda önem arz ederler. Gerçekten neyin gerekli olup olmadığı ise onun için bir muammadır. İnsanın beyninin kendisini yönettiğinden ve belleğinin ister istemez tüm yaşantıları depolamasından dolayı mutlak anlamda özgür olamayacağını ifade eder. Ona göre insanı yönlendiren aynı zamanda fizyolojisidir.

Başkişinin bir yandan gençliği-askeriyede bulunduğu yıllar- öte yandan yaşlılık zamanları geriye dönüş tekniği kullanılarak anlatılır. Hikâye boyunca yazar anlatıcı korkularının ve içsel sıkıntısının esiri gibidir. Yalnızlık duyguları da buna eşlik etmektedir; “Gidişim gidiş değil. Korkarım çıkamayacağım bir gün komadan. Yalnızlığa gelemiyorum hiç, ne yapayım? Hem yalnızlık filozof Kant’a mahsus” (Bener, 2024, s.129). Horney’in nevroz teorisine göre başkişinin yaşadığı yalnızlık durumu onun sürekli Gülten ve kız kardeşi Güneş’in evine sığınmasına bir anlamda insanlara yaklaşmasına sebep olur. Gülten’e olan bağımlı hâlleri nevrotik kişilik özelliklerinden insanlara yaklaşma başlığı altında değerlendirilebilir:

Kişi acizliğini ve çaresizliğini kabul eder. Yaşamış olduğu tüm yabancılaşma ve korkulara rağmen başkalarının sevgisini ve desteğini kazanmaya çalışır. Kendisini ancak bu şekilde güvence altına alır. Bu kişilere uyum sağlayarak kendisini daha az güçsüz ve

yalnız hissetmesini sağlayan bir destek ve aidiyet duygusu kazanır (Horney, 2020a, s.33).

Bu tutumun oluşmasında temel kaygının çaresizlik unsuru baskın hâle gelmiştir. Psikolojik olarak yaşadığı can sıkıntısı vücudunun belli bölgelerinde patojenik tepkiler olarak ortaya çıkar. Nevrozlar psikosomatik bozukluğun bir parçasıdır. Kurgusal metinde geçen; “Beynim hasta, ama bu ölçüde değil. Hâlâ gündelik, küçümsenir olgulara tutsak” (Bener, 2024, s.103) ifadeleri başkişinin kendisini hasta olarak gördüğünün kanıtıdır. Hikâye boyunca başkişinin sıklıkla yaşadığı iç sıkıntılarına şahit olunur. Bu iç sıkıntısını içkiye sığınarak gidermeye çalışır:

Ama sanırım 1 Eylül 1993 Pazartesi günü, Güneş işe gider gitmez beklediğim iç sıkıntısı yüreğimi kavradı. Saat 14:00’e kadar zor dayandım, okur gibi yaptığım kitaplara göz gezdirerek, sözde seyrederim, TV ekranı önünde dikilerek. Titrek ellerim rakı şişesine sarıldı istem dışı. Bir tekle yetinemeyeceğimi bile bile, peş peşine dört duble içmiş olmalıyım. Sızmak istiyorum (Bener, 2024, s.123).

İçkiye sığınması onun beyninin uyuşmasına yardımcı olur ve kaygılarını azaltır. İçki içince kontrolü kaybeder ve iradesini kullanamaz. İçsel baskı ve alkol onun peşini bırakmaz. İçkiye yönelmesinde insanlardan uzaklaşmasının ve yalnızlığını giderme isteğinin etkisi vardır: “Bu bağımlılıktan kendimi sıyrabilmek için olanca direncimi kullanmaya çalışıyorum, hiç değilse gündüzleri bu merete boyun eğmemeye. Akşamları? Dört gözle beklediğimi neden yadsıyayım kerahat vaktini” (Bener, 2024, s.124).

Nevrotikler genellikle kaygılarının farkında değildir, yalnızca onun sonuçlarının bilincindedirler. Nevrotik kişi genelde yapmak istediği şeyleri yapmamanın daha güvenli olduğu inancıyla sahiptir. Ona göre kenarda durmak, alçakgönüllü olmak, her şeyden önemlisi göze batmamak temel düsturdur (Horney, 2017a, s.144). Bunun sebebi koşullar şayet olumsuzsa mutluluğa yahut herhangi bir başarıya ulaşmak için risk almak ve çaba göstermek gerekir. Nevrotik kişi bu bakımdan korkularının değil sonunda meydana gelen ketlenmelerin farkındadır. Bu minvalde başkahraman içkiyi sığınma aracı olarak kullanır. Kendini küçümser ve bu durum öz güveninin sarsılmasına neden olur. Ondaki onaylanmama korkusu yoğun suçluluk duyguları hissetmesine sebep olabilir. Nevrotik kişilerde yoğun suçluluk duyguları söz konusudur

ve bu durum onlarda kendilerini cezalandırma eğilimlerini artırır. Başkahraman bazen içkiye sığınır bazen eve kapanır. Bir tür kendini cezalandırma girişiminde bulunur.

Arkadaşı Gülten'den medet umar ve temel ihtiyaçlarını onun karşılamasını ister. Hikâye boyunca iç sıkıntısına eşlik eden bir ölüm korkusu vardır: “Yüreğim kabardı. Ne fena insanın kendisine acıması, ölümü bunca yalın duyumsaması” (Bener, 2024, s.130). Başkişinin duygularının ardında pek çok dinamik güç bulunur. Varoluşsal bir sancı olan ölüm kaygısı söz konusudur: “Her şeye karşı, yaşamayı sevsem de yaşamaya katlanacağımı sanmıyorum. Ölümün birdenbireliğinden korkmadığımı utangaç sesle söyleyebilirim. Sürünmekten korkuyorum, hem de dayanılmaz biçimde. Ortak kanı da bu herhalde. Kiminle konuşsam, ölümün de hayırlısından söz ediyor” (Bener, 2024, s.28). Başkişinin nevrotik özellikler taşıdığı yaşama karşı güçsüzlüğü ve dayanıklılığının azlığından anlaşılabilir. Hayata karşı mücadele gücünü ve umudunu kaybetmiş bireyler geri çekilme gibi nevrotik özellikler gösterirler. Hayatta yaşayacağını düşündüğü zorluklara karşı “sürünme” sözcüğünü kullanan anlatıcı mücadele gücünden yoksundur.

Hikâye boyunca başkişi anlık savunma mekanizması izlenimini uyandıran nevrotik konuşmalar yapar. Bunlar kendisindeki endişeyi gidermeye yöneliktir. Bir anlamda tüm durumlar kaygısını ortadan kaldırma uğraşıdır. Başkişi yaşamla ve kişilerle bir mücadeleye girmez. Sınırlarına sıkı sıkıya bağlanır ve kendisini bastırır. Bir anlamda ket vurarak yaşama karşı yenilgiden kaçır. Ancak bu durum bir zaferle de nihayet bulmaz. Yaşamdaki kaygıya, umutsuzluğa ve çaresizliğe karşı savunma geliştirir. İçindeki boşluk duygusu insanlarla sığ bir ilişki kurmasına sebep olur. Bu boşluk duygusunu iç baskı ve iç sıkıntısı gibi ifadelerle tanımlar. Hayal kırıklıklarına karşı içkiye sığınır. Başkişinin yaşadığı sıkıntılar onun isteklerinin farkında olmamasından ve değer yargılarını iyi tanımamasından kaynaklanır. İnsanoğlu yaşamı boyunca seçim yapmalı ve bu seçimin sorumluluklarını üstlenmelidir. Nevrotik kişilik özelliği taşıyan başkişide böyle bir durum mevcut değildir. Başkahraman sürekli aynı davranışları sergiler. Nevrotik davranışların en önemli özelliği katı ve kompulsif olmasıdır. Horney nevrotik tepkilerin çoğu zaman genelleştirildiğini ve nevrotik kişilerin içinde bulunduğu şartlar ne olursa olsun her türden olaya benzer tepkiler verdiklerini ifade eder (Geçtan, 2020b, s.234).

Geliştirdiği özel davranışlara tutunmasının zorunlu olmasına neden olan şey, yapısal sınırlarda değil; korkularının, ketlemelerinin, duyarlılıklarının, yanlış amaçlarının ve dünyaya ilişkin yanılsamalı inançlarının toplamının onu belli yöntemlerle sınırlaması ve diğer yöntemleri devre dışı bırakması gerçeğinde yatar; başka bir deyişle bütün bu etkenler toplamı onu katı bir yapıya sokar ve temel değişimlere izin vermez (Horney, 2019, s.38-39).

Hikâye boyunca başkışının tepkileri de bu düzlemedir. Genellikle yaşadığı her duruma benzer bir iç sıkıntısı ve kaygıyla tepki verir. Nevrotik kişilerde kaygı fazla olduğu için olaylara normal insanlardan daha büyük tepki verirler. Olaylar karşısında çözüm bulmaz ve aynı döngüyü tekrar tekrar yaşarlar. Başkışının yaşadığı pek çok tutumun sebebi anksiyetedir. Anksiyetenin içerisinde dayanılması zor bazı unsurlar bulunur. Bunlardan en önemlisi çaresizlik duygusudur. Ortalama bir insan önemli bir problemle karşılaştığında etkin ve cesur olabilir. Anksiyeteli insan ise çaresizlik duygularına kapılır (Geçtan, 2020b, s.232). Başkışı hikâye boyunca pek çok durum karşısında çaresiz ve yalnızdır. Hikâye boyunca nevrotik başkahramanın çevresine yönelik tutumları genel itibarıyla kusurludur. Horney'in nevrotik kişilik kuramına göre büyüklerin çocuklara yönelik olumsuz davranışları anksiyetenin temelini oluşturur. Baskıcı, aşırı derecede koruyup kollayan, reddedici, tutarsız anne-baba davranışları bireyin sonraki yaşantılarını etkiler. Kurgusal metin boyunca başkışının geçmişindeki anne-baba tutumlarına yönelik herhangi bir bilgi verilmez. Eğer bir kimse çocukluk döneminde yeterli sevgi ve destek görmüşse, anlayışlı bireyler tarafından yetiştirilmişse ileride sağlıklı bir kişiliğe sahip olur. Başkışı kendi güvensizliğini, korkularını ve yalnızlığını yaşatmak için nevrotik eğilimler geliştirir.

Sonuç

Kişilik kavramı pek çok farklı tanımla bünyesinde barındırır. Her bir teoriyen kişiliği kendi perspektifinden değerlendirmiştir. Kişilik bozukluğu üzerine kafa yoran pek çok akademisyen Karen Horney'i önemli bir kuramcı olarak görür. Karen Horney bireyin doğuştan getirdiği özelliklerin yanında çevresinin bir sonucu olduğuna inanır. Bu açıdan nevrotik kişilik bozukluğu üzerine yaklaşımı önem arz eder. Toplumsal olarak yaşanan hızlı sosyal değişimler değer yargılarında ve inançlarda birtakım sorgulamalara neden olur. Kişinin içerisinde yaşadığı kültürel koşullar bilinirse duygu ve tutumları çözümlemek kolay hâle gelir. Vüs'at O. Bener hikâyelerinde bireyin iç

dünyasını yansıtır ve anlatım tekniklerinden iç monoloğu sıklıkla kullanır. Yazar, kahramanların varoluşsal kaygılarını yansıttığı hikâyelerinde örtük bir dil kullanır. *Mızıkalı Yürüyüş* hikâyesinin başkişisinin taşıdığı karakter özellikleri Karen Horney'in Nevrotik Kişilik Kuramı'na uygun özellikler gösterir.

Başkahramanın diğer insanlara karşı algısı, duygu ve düşünceleri onun nevrotik özelliklerinin açığa çıkmasına sebep olur. Başkişi hayatın belirsizliğiyle baş edemez ve yaşadığı korkular kendisinde anksiyeteye sebep olur. Başkişinin bu durumu Horney'in kuramında belirttiği insanlardan uzaklaşma adını verdiği savunma mekanizmasını kullanmasına sebep olur. Başkişinin kendine ait bir dünyası vardır ve insanlar tarafından anlaşılmadığını düşündüğü için onlardan uzaklaşır. Sıklıkla ölüm endişesine kapılır. Bunun sonucunda nevrotik semptomlar geliştirir. Sürekli bir umutsuzluk hâli içerisinde. Bu durumun oluşmasında çevresel faktörler etkilidir. Umutsuzluk sonucunda oluşan kaygı onun zorlantılı dürtüler geliştirmesine sebep olur. Bu durum Horney'in nevrotik anksiyetesini çağırır. Nevrotik anksiyete kişinin çevreye uyumunu güçleştirerek normal dışı savunma mekanizmalarının ortaya çıkmasına sebep olur.

Başkişi sıklıkla insanlardan uzaklaşma zaman zaman da insanlara yaklaşma nevrotik eğilimlerini gösterir. Başkişinin tavırlarında ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde bir çelişki söz konusudur. Sürekli olarak yaşadığı kaygı ve depresif hâller onun nevrotik bir kişiliğe sahip olduğunu gösterir. Çünkü başkahramanın bu tavırlarında genellikle katılık ve sabitlik söz konusudur. İnsanlarla kurduğu sınırlı ilişkiler ve sürekli yalnızlığı tercih etmesi onun hayattan uzaklaşmasına sebebiyet verir. Hayat karşısında herhangi bir sorumluluk üzerine almaz ve yaşama direncini kaybeder. Hayatın zorlukları karşısında içkiye sığınır. Dayanılmaz bir iç sıkıntısı yaşar. Yaşadığı acılardan kaçmak için içkiye sığınır. Başkahraman hayatı katlanılması gereken zorlu bir süreç olarak görür. Bir bakıma modern insanın yaşadığı iç sıkıntısını, baskıyı ve içsel çıkmazları dile getirir. Yaşam sevincini kaybetmiştir ve ölümün kolaylıkla kendisini bulmasını ister. Bu durumun oluşmasında döneminin sosyal ve politik özelliklerinin de etkisi vardır. Yaşadığı dönemin sosyokültürel ve siyasi özellikleri başkişinin “yaşama katlanmasına” sebep olur. Bu durum Karen Horney'in bireyin nevrotik özelliklerinin oluşmasında çevrenin önemini vurguladığı savıyla örtüşür. *Mızıkalı Yürüyüş* hikâyesi Karen Horney'in kültürler arası ve kültürel özellikler gösteren teorisiyle uyum gösterir.

Bu bağlamda *Mızıkalı Yürüyüş* hikâyesinin başkahramanının Karen Horney’ın Nevrotik Kişilik Kuramı’na uygun özellikleri taşıdığı görülmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Bildirilen çalışmayı etkileyebilecek herhangi bir finansal çıkar veya kişisel ilişki bulunmamaktadır.

Etik Onay

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekli değildir, çünkü araştırma insan katılımcılardan veya hayvanlardan veri toplamamış, deneysel bir müdahale içermemiş ve kamuya açık ikincil kaynaklardan elde edilen verilerle yürütülmüştür. Yalnızca doküman incelemesi yapılmıştır.

Kaynakça

- Allport, G.W. (1927). Concepts of trait and personality. *Psychological Bulletin*, 24(5), 284–293. <https://doi.org/10.1037/h0073629>
- Antakyalı, B. (2016). *Modernist Türk romanında depresif ve nevrotik karakterlere psikanalitik bir yaklaşım*. (Tez No. 441391) [Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Bener, O. V. (2024). *Mızıkalı yürüyüş*. Everest Yayınları.
- Budak, S. (2021). *Psikoloji sözlüğü*. Bilim Sanat Yayınları.
- Burger, J. M. (2021). *Kişilik/Psikoloji biliminin insan doğasına dair söyledikleri* (İ. D. E. Sarıoğlu, Çev). Kaknüs Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 2004).
- Çırak, E. (2023). *Vüs’at Orhan Bener’in eserlerinin varoluşçu psikanalitik yaklaşımla incelenmesi*. (Tez No. 791344) [Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Enginün, İ. (2016). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Dergâh Yayınları.
- Geçtan, E. (2020a). *Psikodinamik psikiyatri ve normaldışı davranışlar*. Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2020b). *Psikanaliz ve sonrası*. Metis Yayınları.

- Gündüz, O., Çelik, Y., & Şimşek, T. (1999). *Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı*. Bakanlar Media Matbaacılık.
- Haque, A., Yasien, M. (2023). *Kişilik psikolojisine islami yaklaşımlar* (H. Turbay, Çev.). Ciddi Kitap. (Orijinal eserin basım tarihi 2021).
- Horney, K. (2017a). *Çağımızın nevrotik kişiliği* (B. Kıcır, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 1937).
- Horney, K. (2017b). *Nevrozlar ve insan gelişimi/ kendini gerçekleştirme mücadelesi* (E. Erbatur, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 1950).
- Horney, K. (2019). *Kendi kendine psikanaliz* (S. Budak, Çev.). Totem Yayınları.
- Horney, K. (2020a). *İçsel çatışmalarımız* (Z. Koçak, Çev.). Sel Yayıncılık. (Orijinal eserin basım tarihi 1945).
- Horney, K. (2020b). *Son dersler* (İ. Şener, Çev.). Totem Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1991).
- İslam, K. A. (2012). Cumhuriyet dönemi Türk hikayesi. Ramazan Korkmaz (Ed.), *Yeni Türk edebiyatı el kitabı* (ss. 341-373) içinde. Grafiker Yayınları.
- Kahraman, E. (2025). *Karen Horney'in bütüncü yaklaşımı ekseninden kentlileşme olgusunun meydana getirdiği nevrotik kişilik yapısının Türk romanındaki örnekler üzerinden incelenmesi* (Tez No. 947188) [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Matın, V.M. (2019). *Karen Horney'in teorisine göre Nahid Tabâtabâi'nin hikâye karakterlerinin psikolojik analizi* (Tez No.593639) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Merter, M. (2014). *Psikolojinin üçüncü boyutu nefis psikolojisi ve rüyaların dili*. Kaknüs Psikoloji.
- Pittman, C. M., Karle, E. M. (2020), *Kaygısız beyin* (A. Kar, Çev.) Salt Okur Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 2015).
- Şahin, D. (2023). *Kişilik ve zihin/Ruh sağlığına giriş*. Pinhan Yayıncılık.

- Üstdağ, A. (2024). *Psikanalitik kuram perspektifinden sinemada gerçeği Haneke filmleri ile görmek*. (Tez No.906272) [Yüksek lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yöyen G. E. (2023). *Kişilik bozuklukları tanı ve tedavi yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.